

TEMA 2: VICTIMOLOGIA

A.- INTRODUCCIÓ A LA VICTIMOLOGIA

INTRODUCCIÓ A LA VICTIMOLOGIA –

- El tema pretén oferir informació i anàlisi general dels aspectes legals, psicològics i socials que intervenen a l'entorn de la víctima.
- Conèixer la existència de normativa espanyola d'assistència, ajuda i compensació a les víctimes.
- Comprendre el concepte psicosocial de víctima i les característiques de la victimització criminal en determinats delictes.
- Conèixer els efectes de la victimització i les estratègies i recursos psicosocials per la intervenció professional.
- Anàlisi dels programes i coneixement de les tècniques d'intervenció, assistència i ajuda a les víctimes dels diferents tipus de delictes

B.- CONCEPTE DE VICTIMITZACIÓ

1. APARICIÓ DE LA VÍCTIMA

Es comença a parlar de la Victimologia com a ciència amb les obres de Hans Von Hentig y Benjamí Mendelson, al voltant dels anys 1940. Els seus treballs serien la base teòrica d'una primera escola de Victimologia, des de una perspectiva Positivista, amb un orientació nítidament etiològica. On l'anàlisi es centra en el **causalisme victimal** i en les eventuals responsabilitats de la víctima.

Wertram (1949) psiquiatra i criminòleg Americà serà el que amb la seva obra "L'espectacle de la Violència" introduiria en el llenguatge científic la denominació de "Victimologia".

La idea interactiva víctima - agressor és treballada per Von Hentig. Considerant a la víctima creadora i configurant del seu botxí així com de les condicions de l'agressió en la situació delictiva.

Per Von Hentig el procés de criminalització i el procés de victimització es duen a terme a partir d'una fusió delictiva on els actors es transformen en socis complementaris.

Mendelson, en la mateixa línia de Von Hentig, treballa qüestions sobre la concepció multidisciplinària de la Victimologia. Malgrat en un principi postula la perspectiva positivista, posteriorment ajuda a la difusió internacional i la conciliació de diferents orientacions victimològiques, així com de la prevenció, intervenció i recolzament de les víctimes (Herrera, M., 1996).

En coherència amb la idea del paper de la víctima en la interacció, hi ha un creixent interès per tal de veure la contribució de la víctima en la gènesis del delictes, per la qual cosa es proposa una classificació de

víctimes a partir de la inscripció de caràcters victimals de propensió des de perspectives multiaxials de vulnerabilitat biològica, psicològica i social, donant peu a un creixent interès per localitzar el **perfil de víctima**.

Fattah influenciat per les tipologies de víctimes de Von Hentig y Mendelshon, distingeix:

Victima no participant (sense cap tipus de vinculació amb el delictes)
Victima latent o predisposat (té alguna característica biopsicològica o social que la predisposa)
Victima provocativa (facilitadora de crear condicions favorables o provocadores, al incitar)
Victima participant (per comportament passiu o facilitador)
Victima falsa (simuladora o autovíctimizadora).
(Herrero, M., 1996; pagina. 153)

Durant els canvis socials dels anys 60, es produeix un creixent interès per les víctimes donat per les següents circumstancies (Aguado, M.P., 1994):

1. Els marcs teòrics creats per la psicologia social que poden ser aplicats (indefensió apresada, teories de la atribució, categorització social, desenvolupament moral, etc.), així la difusió científica del tema en congressos i simposis.
2. En els EEUU es genera un gran interès per les víctimes com a conseqüència del assassinat de Kitty Genovese (assassinada al carrer sense que cap veí l'ajudés o truqués a la policia) i les primeres "Enquestes nacionals de victimització",
3. El Moviment feminista, que exigeix major atenció contra la violència contra les dones i que dirigeix fortes crítiques al enfoc etiològic de la Victimologia i al reduccionisme exagerat de las tipologies establertes especialment al de "víctima provocadora".

"A la nueva victimología le compete el estudio de fenómenos de victimización como son las formas variadas de patriarcalismo y colonialismo, la tergiversación del etiquetado psiquiátrico, la facilidad para suprimir el disenso y la oposición o el comportamiento heterodoxo u innovador; la aceptación y apoyo a las ideologías justificadoras de la opresión y las distintas variedades de discriminación por edad sexo y raza, el escamoteo de la información y demás variedades y maniobras de manipulación de la opinión pública, la repulsa de las actividades terroristas de grupos concretos" (Viano, E.C., en Herrera, M., 1996; pág. 116).

2. EL DESAJUSTAMENT DE LA VÍCTIMA

Durant els anys 70 es comença entendre la victimització no només com a conseqüència del delictes, sinó de les institucions formals e informals, malgrat com diuen els juristes crítics (N. Chistie en Larrauri y Bustos, 1993): "l'Estat absorbeix el conflicte i el problema i a més parteix de la suposició del dret que el resol i encara més a satisfacció del seus actors".

Malgrat L'Estat vetlla per el benestar públic i també pel de la víctima, en el moment que imposa una pena (derivada del interès públic), ho fa sota una determinada forma d'investigar i acusar que ja està determinada. Tot aquest procés està dut a terme per experts, malgrat ha estat la víctima qui ha donat peu al procés, tota aquesta estructura preestablerta li resta capacitat d'acció a la víctima.

La víctima és situada en una posició de "dèbil", on se li atribueix la categorització de "prova" i en cap cas de participant ni se la té en compta com a agent participatiu en la resolució del seu conflicte.

La víctima deixa de ser la titular del fet ocorregut per passar a ser només la dipositaria del sofriment. Convertint-se la institució penal i/o l'Estat el dipositari dels voluntats de les persones.

En aquest període emergeix una corrent crítica que qüestiona el reduccionisme present en les classificacions de les víctimes la seva invisibilitat davant el Dret i la Dogmàtica Penal, deixant de banda els factors macrovictimizadors

"A la nueva victimología le compete el estudio de fenómenos de victimización como son las formas variadas de patriarcalismo y colonialismo, la tergiversación del etiquetado psiquiátrico, la facilidad para suprimir el disenso y la oposición o el comportamiento heterodoxo u innovador; la aceptación y apoyo a las ideologías justificadoras de la opresión y las distintas variedades de discriminación por edad sexo y raza, el escamoteo de la información y demás variedades y maniobras de manipulación de la opinión pública, la repulsa de las actividades terroristas de grupos concretos" (Viano, E.C., en Herrera, M., 1996; pág. 116).

3. REPARACIÓ DE LA VÍCTIMA

En els darrers anys els **moviments socials de víctimes** es converteixen en col·lectius d'opinió i de pressió. Les organitzacions civils de víctimes adquireixen un paper rellevant com a instàncies a tenir en compte pels polítics.

Socialment cada vegada es fan més evidents els grups de pressió que lluiten per la implantació de polítiques socials que reivindiquin els drets i les necessitats de les víctimes.

Aquest moviment social genera la superació del estat de "víctima". Les víctimes no cerquen la venjança, sinó la restitució o reparació del dany.

Quant parlem de restitució o reparació del dany parlem més del dany psicològic i/o moral que no del dany material. Malgrat aquest darrer té una rellevant importància.

No es pot centrar el conflicte només en l'àmbit individual, bé sigui en la teràpia i en les demandes civil i/o penals, cal fer-ho extensiu ja que és en l'esfera social e institucional on es produeix.

Les experiències en matèria de víctimes i familiars de víctimes de violacions de drets humans en dictadures de països llatinoamericans mostren la necessitat de situar el conflicte en una esfera de traspàs allò clínic, doncs el contingut traumatitzant es troba en la societat (Retamal, S., 2003).

c. PRINCIPIS BÀSICS PSICOSOCIALS PER UNA COMPRESIÓ VICTIMOLÒGICA

1. LA VIOLENCIA EMERGENT EN EL CONTEXT D'INTERACCIÓ VÍCTIMA -VÍCTIMARI

La definició e identificació dels actes de violència es tracta d'un procés avaluatiu, es a dir mediatitzat per valors i pressupostos previs, segons els autors Fernández (2004), Domènech y Iñiguez (2002). Per poder definir un acte de violència calen paràmetres avaluatius ètics, morals i/o normatius que ens serveixin com a estandards de referència per tal de poder establir unitats de referència comparativa que ens ajudin a incloure determinats actes de violència i/o agressions.

La violència s'emmarca en una interacció prèvia dels actors/es, determinant la seva interacció futura, per tant hem de tenir en compte que la violència és una qüestió interpersonal.

Segons els autors en cada acte de violència és dona un procés d'interacció previ i futur entre agressor/a - víctima, de manera que en cada agressió:

Cal tenir en compte les característiques psicològiques del/a agressor/a i/o els motius de l'agressió, és a dir quin benefici obté davant la víctima de cara al seu posicionament social, com queda el poder un davant de l'altre després de l'acte violent.

S'ha de tenir en compte les conseqüències psicològiques sobre la víctima per tot allò que fa referència a la seva identitat i a la seva subjectivitat.

Víctima i agressor/a no són persones desconnectades de la identitat social y las interpretacions que la societat fa de les seves accions, són part de categories socials y participen del valor i la importància social que la societat els atorga com a part de les esmentades categories socials. Seria un bon exemple parlar del assajament sexual que rep una dona a la feina i queda impune, aquest fet no repercuteix només en la privació de igualtat i llibertat per aquesta dona sinó que repercuteix per tot el col·lectiu de dones que perden comparativament la realitat de les seves oportunitats.

Existeix una gran dissonància entre els arguments entre víctimes-agressors/es, també cal analitzar-ho com un procés d'interacció de identitats i posicions de les parts. Sovint els agressors/es justifiquen els seus actes de violència atribuint a la víctima un intent de guanyar posicionament de poder, guanyant el seu espai interpersonal. El qual consideren seu i aquesta percepció els suposa una amenaça i ho viuen com una provocació per part de la víctima. Aquestes situacions es donen molt sovint en el cas de la violència contra les dones.

La desigualtat i la asimetria fa que els agressors/es desconeixen i/o minimitzen tot allò que fa mal a les víctimes.

2. FORMAS DE VIOLENCIA I MALTRACTE FÍSIC, PSICOLOGIC I ESTRUCTURAL

Des de una perspectiva ecosistèmica, el maltracte o qualsevol forma de violència en basa en els comportaments abusius dins l'àmbit familiar, posant l'accent en el contingut de les relacions familiars, però sense desconèixer el paper dels contextos culturals i socials, els processos històrics i característiques individuals dels protagonistes d'aquest drames (Barudy, 1988).

Existeix la violència denominada estructural o simbòlica que té un caràcter de invisibilitat, malgrat posa en joc mecanismes psíquics i relacionals que actuen sobre les persones amb la voluntat de dominar, explotar i oprimir.

Estariem parlant de l'assetjament moral i/o la violència perversa perceptible per la víctima i per les persones que l'envolten, després d'un temps en el que s'està produint. Aquest tipus de violència provoca situacions

denigrants a la víctima, la qual s'acaba sentint responsable d'allò que li està passant i genera incredulitat en les persones que l'envolten, per dificultat de poder demostra-ho objectivament.

Aquest tipus de violència es manté per estructures socials establertes, per ideologies, sistemes de poder, normes establertes, valors amb un pes de estereotips culturals, que intenten mantenir un ordre social determinat que dificulta establir noves línies de pensament que facilitin l'establiment de relacions horitzontals basades en el respecte i el reconeixement de l'altre.

Podríem citar la estructuració del món androcèntric o patriarcal que permet e intenta mantenir la desigualtat entre els homes i les dones. Aquesta estructuració, impregnada, arriba fins "allò més íntim del individu": la seva subjectivitat o el seu "jo", transformant-lo, configurant els seus propis desitjos, les seves necessitats, anomenades per Foucault "pràctiques de subjectivació".

Al avaluar els danys s'ha de tenir en compte no només els danys viscuts sinó a més les amenaces de danys, els danys psicològica i socials, entre les quals s'ha d'incloure les pèrdues de prestigi i posició social (Fernández, 2004).

El discurs institucional ha trobat en el maltracta físic una norma: es possible detectar-ho, defensar-se o no, d'acord amb la voluntat personal, i trobar una sanció en la condemna social i/o legal. Mentre que el maltracta psicològic no respon a una norma socialment institucionalitzada i per altra banda respon a una ambigüitat en la seva definició, malgrat una major naturalitat i freqüència (Haimovich, P., 1994).

3. FORMAS DE VICTIMIZACIÓ: PRIMARIA, SECUNDARIA I TERCIARIA

La **victimització primària** és la derivada d'haver patit un delictes amb efectes físics, psíquics, econòmics o de rebuig social que es manté en el temps.

En la victimització primària s'ha que considerar:

- Quant la víctima o victimari és difuminen o desdibuixen. Això es dona quant les víctimes son un col·lectiu o població extens on no es delimiten amb exactitud els membres afectats, o be el grup d'afectats tenen seqüeles diferents en intensitat i forma, com poden ser en el cas dels intoxicats, terrorisme, etc..

En algunes situacions el victimari és difícil identificar-lo per trobar-se en situacions de poder, com a vegades ha passat en temes de repressió política, on les víctimes no tenen defensa.

La **victimització secundària** es deriva de les relacions de la víctima amb les institucions socials.

Resulta greu quan es el propi sistema qui victimitza a qui es dirigeix al sistema demanant justícia a més s'afecta al prestigi del propi sistema (Landrove, G., 1990). Per exemple les dones violades que pertanyen

a minories marginades son desconsiderades en la credibilitat del seu testimoni pel sistema jurídic - penal (Aguado, M.P., 1994).

Els factors destacats de la victimització secundària per part del sistema jurídic -penal son:

- La prioritització en la cerca de la realitat objectiva en el fet delictiu deixant de banda l'atenció, despersonalitzant el seu tracte.
- La manca d'informació sobre la evolució del procés, sobre la sentència, sobre el destí del victimari, entre d'altres
- La manca d'un entorn d'intimitat i protecció
- La utilització d'excessius tecnicisme que dificulten la comprensió de la víctima, fomentant-li una situació de indefensió.
- La manca d'interès per explicar a la víctima els rols desenvolupats en els processos legals. Això implica una dificultat per establir relacions adequades en el procés com son l'intencionalitat de la pregunta, impossibilitat de explicació, moment d'intervenció, etc..
- La excessiva **lentitud del procés judicial**, actua com important interferència en el procés de recuperació i readaptació de la víctima.
- Durant el judici oral hi ha important inductor de tensió per la víctima com son la pròpia narració del delictiu, el qüestionament de la seva credibilitat, els sentiments de culpa, entre d'altres. La contaminació estereotipada del discurs utilitzat en la sala per part de la defensa vehicula valors que moltes vegades porten a qüestionar la credibilitat de la víctima.

Les conseqüències de les vivències de la victimització primària i secundària donen pas a una **victimització terciària**, "quan un subjecte ha tingut èxit en els processos anterior però se sent desvalgut pel seu entorn social producte o conseqüència dels moments anteriors en que va patir dany (per exemple amigats que el/a culpabilitzen per no haver evitat el dany, situació actual producte d'un error judicial, etc.) (Urra y Vázquez, 1993).

4. LA CATEGORIA DE VÍCTIMA

Pel fet de pertànyer a un grup social considerat socialment com a vulnerable (dones, infants, gent gran...) crea indefensió en les persones que estan dins d'aquestes categories. Històricament la estructura social establerta afavoreix la posició masculina tant subjectivament (processos de subjectivació), com objectivament (institucions, codis, normes socials, etc.). Podríem parlar dels conflictes armats on, la violació de dones, el segrest o mort de dones, nen@s i gent gran te a veure amb l'intent per part dels victimaris d'aterrar i aconseguir objectius polítics.

Els nous desenvolupament postmoderns s'introdueix una mirada crítica a la categoria e identitat de víctima. Aquesta identitat si be constitueix una posició i una forma que permet la visibilitat social i legal de les

persones afectades, per una altre banda crea un efecte d'immobilitat i subjecció en aquesta condició, amb el consegüent efecte estigmatizador (Albertin,P.)

Sara Cobbs (1997) en el seu article sobre "mujeres golpeadas" explica que la condició de víctima no es immediata. Ja que moltes vegades es difícil construir la condició de víctima i mantenir-la. que això no es sinònim de recuperació.

La recuperació es un procés, no solament es basa en eliminar la simptomatologia provocada pel abusos, sinó que consisteix en comprendre processo interpersonals i discursius que contribueixen al creixement i capacitat d'acció

BIBLIOGRAFIA:

Protocolos d'Assistència a la Víctima

Protocolos Marc d'Actuacions en abusos Sexuels i altres maltractaments greus a Menors

Herrera, M. (1996). La hora de la víctima. Compendio de Victimología. Madrid: EDERSA. Editoriales de Derechos reunidas

Cabruja, T. Iñiguez, Vazquez, F. (2000): Como construimos el mundo: relativismo, espacios de relación i narratividad .Pp. 61-94. Quaderns de Comunicació i Cultura nº 25. Bellaterra

Hirigoyen, Marie-France (2005) El acoso moral-Santa Perpetua de la Moguda: a& M Graafics, SL.